

KLASIFIKÁCIE METODOLOGICKÝCH KONCEPCIÍ A PROBLÉMY METODOLÓGIE SPOLOČENSKÝCH VIED

JOZEF VICENÍK, Katedra logiky a metodológie vied, FF UK, Bratislava

VICENÍK, J.: A Classification of Methodological Conceptions and Problems of the Methodology of Social Sciences. *Filozofia* 42, 1987, No. 3, p. 306.

In the paper the author shows that the classification of fundamental methodological conceptions, based on the criteria of the type of laws and methods, makes it possible to compare the given conceptions.

These classifications reflect certain stages in the development of the methodologies of sciences, their subject-matter, various problems and ways of their solution. It briefly analyzes some special problems of the Marxist methodology of social sciences. In the end the controversion between naturalism and anti-naturalism within chosen methodological conceptions is viewed.

Cieľom analýzy nie je podať systematickú klasifikáciu existujúcich koncepcií metodológie vied. Úloha je, na základe vybraných klasifikačných vlastností (kritérií) podať rámcovú charakteristiku určitých koncepcií metodológie vied, ich predmetu, problémov i rôznych prístupov k ich riešeniu. Naše analýzy budú mať metametodologický charakter, bude to reflexia nad rôznymi koncepciami metodológie vied.¹ Budeme sa snažiť, parafrázujúc V. Filkorna, formulovať určité metodologické navádzanie funkcie, ktoré budú ďalej usmerňovať naše skúmanie rôznych metodologických koncepcií a tiež rámcovo určovať, na aké charakteristiky, vlastnosti a znaky týchto koncepcií osobitne zameriavať našu pozornosť. Práve odhalenie špecifiky metodologickej vedy je dôležité z hľadiska chápania samostatného predmetu všeobecnej metodológie vied, jej úloh a vzťahu k rôznym otázkam metodológie spoločenských vied. Vychádzame z toho, že zmeny a evolúcia, ktorú zaznamenali rôzne koncepcie metodológie vied, sa určitým spôsobom odrážali v zmenách samotnej metodologickej analýzy, jej obsahu i rozsahu.

Za východiskovú klasifikáciu metodologických koncepcií budeme považovať delenie metodologických koncepcií podľa typu zákonov, na ktorých sú vybudované. Výber tohto klasifikačného kritéria nie je náhodný. Problematika vedeckého zákona tvorí jednu z centrálnych úloh metodologickej analýzy. Odpoveď na otázku charakteru a štruktúry vedeckého zákona určitým spôsobom determinuje odpoveď na celý rad dôležitých metodologických problémov: charakter a štruktúru metodo-

¹ Termín „metametodologická“ analýza plní v podstate podobnú funkciu ako termíny „metateoretická“, „metajazyková“ analýza, „reflexia“ a pod. Istý rozdiel tu bude v tom, že keď použijeme termín „metodologická reflexia“, resp. „metodologická analýza“, máme zvyčajne na mysli analýzu, ktorej predmetom je skúmanie vedy z určitého hľadiska, kým predmetom metametodologických analýz bude už určitá koncepcia metodológie vedy, resp. súhrn takýchto koncepcií.

logických prostriedkov, najmä rôznych typov metód, štruktúry vedeckých teórií, charakteru a štruktúry explanácie, predikcie a prognózy, chápania vývinu vedeckého poznania, osobitne vývinu vedeckých teórií, problémov overovania vedeckých poznatkov a koniec koncov i chápania podstaty a cieľov vedy.

V rámci rozmanitých koncepcií metodológie vied sa pozornosť sústredila na explikáciu rôznych kritérií, ktoré sú vlastné vedeckému zákonu na rozdiel od iných typov tvrdení. Úloha hľadania takýchto kritérií sa skoncentrovala najmä na riešenie dvoch základných otázok: otázky vzťahu podmienok a zákona a otázky pravdivosti zákona, resp. kritéria jeho pravdivosti. Z hľadiska terajších cieľov si všimneme problém vzťahu podmienok a zákona (otázka tvorby zákona).

V rámci metodologických analýz realizovaných v rozličných metodologických koncepciách sa skúmaním vzťahov medzi podmienkami zákona a príslušnou zákonitosťou explikovali tri typy podmienok: základné podmienky a druhotné podmienky zákona. Základné podmienky (P_{im}), utvárajú predpoklad a materiál zákona samotného. Druhotné podmienky nie sú predpokladom a materiálom zákona ako takého, ale mnohotvárných foriem jeho prejavu. Druhotné podmienky zákona sa členia na individuálne (P_{ind}) a modifikačné (P_{mod}). Od individuálnych podmienok závisia jednotlivé formy prejavu zákona a od modifikačných podmienok závisia zvláštne formy prejavu zákona (jeho modifikácie), ktoré zároveň sprostredkujú medzi všeobecným zákonom a jednotlivými formami jeho prejavu“ (12, s. 193).

Explicácia týchto typov podmienok umožnila následne rozlíšiť Maxwellovo kritérium tvaru zákona, ktoré hovorí, že zákon je vždy a všade nezávislý od jeho druhotných podmienok a Marxovo kritérium tvaru zákona, ktoré hovorí o závislosti zákona od jeho základných podmienok. To umožnilo rozlíšiť tri základné typy zákonov: faktuálne a idealizované zákony, ktoré spĺňajú Maxwellovo kritérium tvaru zákona a kvalitatívne nový typ zákona — imanentný zákon samovyvíjajúcich sa systémov, ktorý spĺňa nielen Maxwellovo, ale i Marxovo kritérium tvaru zákona.²

Na základe odlíšenia uvedených troch typov zákonov možno navzájom odlíšiť nasledujúce tri typy metodologických koncepcií:

1. *fenomenalistické metodologické koncepcie* budované na základe fenomenalistického (faktuálneho) typu zákona. Samotný faktuálny zákon možno chápať užšie ako tvrdenie, ktoré obsahuje len termíny o pozorovaní a teda vypovedá o skutočnosti prístupnej bezprostrednému pozorovaniu alebo širšie, t. j. keď môže reprezentovať faktuálny zákon v užšom zmysle alebo tiež teoretické tvrdenia (zákonov), ktoré obsahujú teoretické termíny výpovede o vlastnostiach, objektoch, ktoré nie sú

² Explikáciu Marxovho kritéria nomickosti zákona a imanentného zákona samovyvíjajúcich sa systémov (pozri 7, s. 123—124 a nasl.).

bezprostredne prístupné pozorovaniu. Toto rozlíšenie má tiež metodologické dôsledky. Vzniká závažný problém vzťahu empirického a teoretického a celý rad pokusov o jeho riešenie.

Medzi metodologické koncepcie budované na type fenomenalistického zákona možno zaradiť koncepciu logického empirizmu (novopozitivismu), Popperovu epistemológiu vedy, ďalej tzv. historickú školu v pozitivistickej metodológii vied reprezentovanú koncepciou vedeckých revolúcií (resp. teóriou paradigiem T. S. Kuhna, metodológiou vedeckých výskumných programov I. Lakatosa, koncepciou metodologického anarchizmu P. K. Feyerabenda a pod.). Do tejto skupiny metodologických koncepcií by bolo možné zaradiť koncepcie francúzskych neoracionalistov s mnohými dialektickými prvkami (G. Bachelarda, F. Gonsetha, J. Piageta atď.).

2. *Metodologická koncepcia založená na type idealizovaného zákona, tzv. idealizujúca koncepcia metodológie vied.* V rámci tejto metodologickej koncepcie bol explikovaný typ zákona, ktorý sa vyznačuje tým, že v antecedente tohto zákona vystupuje nový druh podmienok tzv. idealizujúce predpoklady, ktoré získame tak, že určité modifikujúce podmienky prirovnáme k nule, nekonečnu alebo konštantne a dočasne abstrahujeme od vplyvu týchto podmienok na skúmaný jav, udalosť, proces. Systematické budovanie idealizujúcej koncepcie metodológie vied na báze idealizovaného zákona realizovala poznanská metodologická škola, ktorú reprezentujú najmä K. Kmita, L. Nowak, J. Such, J. Topolski, ale i W. Krajewski, ktorý rozvíjal niektoré východiskové tézy tejto koncepcie a ďalší. Tendenciu skúmania idealizácie a idealizovaných tvrdení možno vidieť aj v sovietskej metodológii vied (D. P. Gorski, A. F. Zotov a ďalší).

3. *Metodologická koncepcia založená na type imanentného zákona samovyvíjajúcich sa systémov.* Je to typ zákona, vo formulácii ktorého vystupuje v antecedentne nový typ imanentných podmienok, ktoré sú zároveň aj základnými podmienkami určitého systému vzájomného pôsobenia (dialektickej totality, samovyvíjajúceho sa systému a pod.). „Imanentný zákon vystupuje ako zákon tvorenia podstaty celostných, samovyvíjajúcich sa systémov. Len čo taký systém vznikne, svojou vnútornou aktivitou reprodukuje všetky nevyhnutné podmienky svojho vzniku. Podmienky, ktoré boli jeho nevyhnutným predpokladom, reprodukuje ako svoj vlastný výsledok a ten sa stáva východiskom jeho ďalšieho pohybu“ (12, s. 196—197)³.

³ Uvedená klasifikácia metodologických koncepcií podľa uvedených troch typov zákonov bola zrealizovaná v práci (11, s. 20—33), ale v podstate je obsiahnutá v práci (7, s. 7—149), kde bola urobená explikácia imanentného zákona samovyvíjajúcich sa systémov, priamo vyjadrená myšlienka možnosti vybudovania metodológie vied na princípe imanentných zákonov a urobené členenie troch základných stupňov vo vývine vedeckého zákona (7, s. 8—9, 26). Ďalšie spresnenia chápania imanentného zákona systému vzájomného pôsobenia obsahujú práce (8; 12).

Daná klasifikácia odráža nielen rôzne stupne vo vývine vedeckého zákona v rámci rozličných metodologických koncepcií, ale z hľadiska uvedenia si centrálneho postavenia vedeckého zákona a na jeho základe budovanej metodologickej koncepcie, uvedená klasifikácia odráža aj určité etapy vo vývine metodológie vied, jej chápanie, jej problémov i spôsobov ich riešenia.

Vzhľadom na to, že v pozadí koncepcie založenej na báze imanentného zákona samovyvíjajúcich sa systémov je pokus o dôsledné uplatnenie princípu marxistického historizmu vo vzťahu k zákonu, umožňuje to hlbšie pochopiť proces „zhistoričenia“ metodológie vied, tak ako sa prejavoval v rámci jednotlivých metodologických koncepcií. V konkrétnej podobe sa tieto zmeny prejavovali aj pri riešení a postupnom prekonávaní dichotómie podmienok a zákona, t. j. prekonávanie chápania zákona ako niečoho nezávislého od akýchkoľvek podmienok a naopak, podmienok ako niečoho nezávislého od zákona. Formulácia Marxovej podmienky tvaru zákon umožňuje pochopiť podstatu zmeny samotného zákona, pretože ukazuje, že existujú podmienky určitého typu, od ktorých je zákon závislý, t. j. zmena týchto podmienok má za následok zmenu samotného zákona.

Osobitný význam nadobúda v metodologickej koncepcii analýza vývinu vedeckého poznania a špecifických aspektov tohto procesu — vývinu vedeckých teórií. Marxistický historizmus v rámci koncepcie budovanej na princípe imanentného zákona, ktorý je vyjadrením jednoty logického a historického, sa stáva jedným z dôležitých metodologických princípov a jeho uplatnenie umožňuje reinterpretovať princíp korešpondencie vedeckých teórií „ako podriadenú zložku marxistického historizmu“ (11, s. 31). V rámci takto reinterpretovaného princípu korešpondencie sa vytvárajú podmienky pre prekonanie kumulativizmu a antikumulativizmu v metodológii vied, statického a dynamického, synchronického a diachronického, štruktúrneho a genetického.

Našou prvou navádzacou metodologickou funkciou, alebo, keď použijeme termín B. G. Judina, metodologickým záujmom (18, s. 13), je orientácia našich metametodologických analýz a pozornosti na problémy a dôsledky vyplývajúce z budovania koncepcie metodológie vied, založenej na princípe imanentného zákona dialektických celostností pre budovanie marxistickej metodológie vied, osobitne metodológie spoločenských vied.

Významné miesto v metodologických analýzach má skúmanie metód používaných vo vede, rekonštrukcia ich štruktúry a predpokladov, na ktorých sú zložené. To nám umožňuje všimnúť si klasifikáciu metodologických koncepcií podľa typu metód, okolo ktorých je daná metodologická koncepcia centralizovaná, alebo ich iným spôsobom pri vlastnej výstavbe predpokladá.

Relatívne úplnú klasifikáciu základných metodologických koncepcií (smerov) na základe metód, ktoré sa používajú vo vede (v tzv. empi-

rických vedách] podal W. Krajewski [19]. Rozlíšil päť základných metodologických koncepcií: indukcionizmus, hypotetizmus, pluralistický hypotetizmus, idealizujúci hypotetizmus, pluralistický idealizujúci hypotetizmus. Každá z uvedených koncepcií je centralizovaná okolo určitého typu metódy a v daných koncepciách prevláda určitá tendencia k absolutizácii príslušnej metódy. Inak povedané, pre uvedené metodologické koncepcie je charakteristický určitý metodologický redukcionizmus, ktorý „spočíva v redukovaní všetkých metodologických postupov na jeden alebo malý počet týchto postupov, prípadne v prehlásení že niektoré z týchto postupov vôbec neexistujú. Je jasné, že každý metodologický redukcionizmus implikuje nielen zjednodušený obraz vedy, ale aj jej zodpovedajúci zjednodušený obraz sveta“ [16, s. 137]. Formy metodologického redukcionizmu nadobúdali v jednotlivých metodologických koncepciách často rôzne formy.⁴

1. Indukcionizmus považuje za centrálnu metódu tzv. empirických vied metódu indukcie. W. Krajewski hovorí o indukcii ako o heuristickej metóde, t. j. metóde získavania empirických generalizácií a zákonov cestou zovšeobecňovania výsledkov pozorovania. Tieto zovšeobecnenia (zákony) sa následne overovali získavaním dôsledkov použitím dedukcie a ich porovnaním s bezprostrednou empirickou skúsenosťou (empirickými faktami). Tento postup sa tiež nazýva verifikácia a filozofická koncepcia uznávajúca tento typ overovania sa nazýva verifikacionizmus. Iný typ indukcie predstavuje indukcia chápaná ako metóda zdôvodňovania, potvrdzovania tvrdení (hypotéz). Umožňuje ukázať stupeň potvrdenia hypotézy empirickou skúsenosťou, evidenciou (pozorovaním). Daná metóda overovania sa nazýva konfirmácia a filozofia vedy absolutizujúca tento typ overenia hypotézy (teórie) konfirmacionizmus.

V danej klasifikácii je takto stanovená hranica medzi tradičným indukcionizmom reprezentovaným F. Baconom, J. Herschelom, J. S. Millom (ktorý mal svoje miesto i v ranom štádiu novopozitivismu) a indukciou ako metódou overovania (konfirmácie) reprezentovanou najmä R. Carnapom. „Konfirmacionizmus môže byť už považovaný za variant hypotetizmu“ [19, s. 15].

2. Hypotetizmus (dichotomický hypotetizmus) je smer v metodológii vied, podľa ktorého vedec na vysvetlenie množiny faktov tvorí hypotézu, ktorá sa stáva „kandidátom na zákon“. Tvorenie hypotéz sa riadi pravidlami. Je výsledkom tvorivej aktivity, intuície, obrazotvornosti vedca. Z hypotéz dedukujeme dôsledky (opisy predvídaných faktov) a tieto overujeme našou empirickou skúsenosťou. Overenie hypotézy môže byť buď pozitívne (hoci nie definitívne) alebo negatívne. Ak je overenie pozitívne, hypotézu uznáme za zákon. V prípade negatívneho

⁴ Rôzne typy redukcionizmu a zjednodušovania sa chápu ako dôsledok kategorálnej, metodologickej a logickej neúplnosti koncepcií metodológie vied [10, s. 14–15; 16]. Analýzu rôznych typov redukcionizmu, aspektov redukcionizmu (pozri v 5; 32).

overenia hypotéza je odmietnutá a musí sa tvoriť nová hypotéza. Z tohto hľadiska možno považovať „falzifikacionizmus a konfirmacionizmus za dve varianty hypotetizmu“. Falzifikacionizmus reprezentuje najmä K. Popper, konfirmacionizmus je zastúpený R. Carnapom, H. Reichenbachom, C. Hempelom, E. Nagelom, H. Feiglom atď. [19, s. 16–17].

3. Prechod k pluralistickému hypotetizmu bol vo filozofii vedy úzko spojený s kritikou indukcionizmu a tiež Popperovho falzifikacionizmu T. Kuhnom, P. K. Feyerabendom, I. Lakatosom atď. „Indukcionizmus a hypotetizmus — vo svojej klasickej forme — majú predsa len určitú spoločnú chybu: skúmajú len vzťahy medzi zákonom (hypotézou, teóriou) a faktmi, ponechávajú mimo dosahu svojich úvah vzťah medzi teóriami (hypotézami)“ [19, s. 18]. Snaha prekonať tento nedostatok, ktorý bol odhalený pod vplyvom výskumov v oblasti histórie vedy, bol jedným z motívov prechodu k pluralistickému hypotetizmu. T. Kuhn, P. K. Feyerabend, I. Lakatos a mnohí ďalší pri kritike hypotetizmu zdôrazňovali v rôznom stupni úlohu vzájomnej konkurencie vedeckých teórií, a tým sa výrazne dostal do popredia problém výberu medzi konkurujúcimi si teóriami.

Cyklus vedeckého poznania v pluralistickom hypotetizme začína tým, že na vysvetlenie množiny faktov (javov) sa nestavia len jedna hypotéza, ale niekoľko vzájomne si konkurujúcich hypotéz. Z daných hypotéz sa dedukujú dôsledky (predikcie faktov), ktoré overujeme empirickou skúsenosťou a na základe určitých kritérií uskutočňujeme výber najlepšej spomedzi konkurujúcich si teórií. Je dôležité si uvedomiť, že konkurujúce teórie môžu byť v procese overovania, ale aj ako dôsledok overovania ďalej modifikované, spresňované s cieľom dosiahnuť lepši súlad teórií s faktmi. Za koncepcie reprezentujúce pluralistický hypotetizmus sa považujú najmä koncepcie vedeckých výskumných programov I. Lakatosa, koncepcia paradigiem T. S. Kuhna, anarchistická epistemológia P. K. Feyerabenda, ale i koncepcia neskoršieho Poppera a ďalších filozofov vedy [19, s. 16–18].

4. Objavenie sa koncepcie idealizujúceho hypotetizmu (dichotomického idealizujúceho hypotetizmu) je spojené nielen s centralizáciou okolo nového typu metódy, ale aj okolo nového typu zákona. Práve uvedomenie si tejto skutočnosti urobil W. Krajewski klasifikačným kritériom na odlíšenie tejto koncepcie od koncepcií (smerov) doterajších. „Všetky doposiaľ skúmané metodologické smery prijímali ako niečo zrejmé, že zákony (hypotézy) vo vede majú faktuálny charakter, tzn. že opisujú bezprostredné vzťahy vystupujúce v skutočnosti. Avšak v rozvinutých vedách sa používa idealizácia (ideálne modely reálnych javov)“ [19, s. 21].

Podstata metódy idealizácie spočíva v dočasnom odhliadnutí od vedľajších činiteľov (modifikujúcich podmienok), ktoré reálne vystupujú a môžu narúšať skúmaný proces. Následne použitím metódy konkretizácie (faktualizácie) zohľadňujeme pôsobenie týchto činiteľov na

skúmaný proces a môžeme preskúmať odchýlky od procesu, ktorý sme predtým skúmali v čistej forme.

Cyklus vedeckého poznania môžeme opísať nasledovne. „Ideálny model postihuje proces v čistej forme, inými slovami, ukazuje podstatu tohto procesu. Faktualizácia približuje model k skutočnosti, k povrchu javov. Vytvorenie ideálneho modelu je hypotéza o podstate daného procesu. Po faktualizácii danú hypotézu môžeme overiť skúsenosťou. Túto koncepciu overenia zákonov môžeme nazvať idealizujúcim hypotetizmom“ (19, s. 23).

Podobne ako v koncepcii hypotetizmu aj v tejto koncepcii je možné dané idealizujúce hypotézy (teórie) v procese overovania, alebo ako dôsledok overovania ďalej spresňovať a modifikovať. Idealizujúca hypotéza môže byť v procese konkretizácie empiricky potvrdená alebo sa ukáže ako chybná (nezískame súlad s empirickou skúsenosťou a musíme ju odmietnuť a tvoriť novú hypotézu (ideálny model) (19, s. 23).

5. Pluralistický idealizujúci hypotetizmus, ktorý sformuloval W. Patryas (25) na základe kritiky dichotomickej idealizujúcej koncepcie overovania, podľa ktorej hypotéza (kandidát na zákon) má byť odmietnutá na základe falzifikácie. Vysvetlenie množiny faktov predpokladá vytvorenie rôznych idealizujúcich hypotéz a výber najlepšej spomedzi nich na základe stupňa neadekvátnosti hypotézy (zákona). Treba vybrať z hypotéz tú, ktorej stupeň neadekvátnosti skúsenosti po jej konkretizácii je najmenší (19, s. 24).

Z tohto hľadiska cyklus vedeckého poznania zohľadňuje konkurenciu medzi idealizujúcimi hypotézami a problém ich výberu. „Ako vidieť, Patryas zaviedol do Nowakovej koncepcie tú istú opravu, akú uskutočnil Lakatos vo vzťahu k Popperovej koncepcii“ (19, s. 25).

V závere danej klasifikácie základných metodologických smerov robí W. Krajewski určité porovnanie všetkých piatich koncepcií. Zdôrazňuje, že každá z nich predpokladá, že reprezentuje schému vedeckého poznania, ktorá najlepšie „zodpovedá metódam skutočne používaným vo vede“ (19, s. 25). V histórii vedeckých výskumov má podľa neho miesto tak postup poznania opísaný hypotetizmom (vo verzii dichotomickej i pluralistickej), ako aj idealizujúci hypotetizmus v oboch spomínaných verziách. Naznačuje určitú tendenciu, ktorá odráža zmeny vo vývine koncepcií metodológie vied a to, že „keď sa posúvame pozdĺž nášho radu metód, význam každej nasledujúcej metódy je v súčasnej vede väčší, ako význam jej predchádzajúcich metód“ (19, s. 28).

K analýze tejto klasifikácie môžeme dodať, že každá z uvedených metodologických koncepcií reflektuje určitý cyklus vedeckého poznania a príslušný obraz vedy. Už na tejto úrovni možno postihnúť určité zmeny v chápaní cyklu vedeckého poznania v rámci spomínaných piatich metodologických koncepcií.

Krajewského klasifikácia je čiastočne komplementárna klasifikácia metodologických koncepcií, na základe rôznych typov vedeckých zá-

konov. Veľmi ľahko postihneme, že fenomenalistickým (faktuálnym) koncepciám zodpovedajú indukcionizmus, hypotetizmus (vo verzii dichotomickej i pluralistickej). Idealizujúcej koncepcii vied zodpovedá idealizujúci hypotetizmus (tiež vo verzii dichotomickej i pluralistickej). Koncepcia metodológie vied budovaná na princípe imanentného zákona samovyvíjajúcich sa systémov nemá v Krajewského klasifikácii komplementárnu zložku. Z tohto hľadiska je možné rozšíriť danú klasifikáciu o šiestu metodologickú koncepciu, ktorá je budovaná na základe uplatnenia Marxovej logickej a historickej metódy. Sám K. Marx svoju logickú metódu nazval podľa Hegela „metódou postupu od abstraktného ku konkrétnemu“ v práci z rokov 1857—1858 [1, s. 55]. Po doplnení klasifikácie o koncepciu budovanú na uplatnení Marxovej logickej a historickej metódy možno uvedenú klasifikáciu považovať za komplementárnu prvej nami uvedenej klasifikácie.

Na základe uvedenej klasifikácie metodologických koncepcií môžeme sformulovať druhú navádzajúcu metodologickú funkciu, ktorá nás orientuje na nevyhnutnosť skúmať metódy používané vo vede, ich štruktúru, rôzne typy vzájomných vzťahov, závislostí a podmieneností medzi nimi a hranice použiteľnosti daných metód. Metodologično vedy tu odhaľuje svoju novú dimenziu — význam a miesto metód vo vede.

Existujú ďalšie možné varianty klasifikácie základných metodologických koncepcií na základe typu metód, okolo ktorých sa centralizujú. Napríklad V. Filkorn vo svojich prácach delí metodologické koncepcie podľa metód (resp. určitého exaktného vyjadrenia) na indukcionizmus, dedukcionizmus, induktívno-deduktívnu koncepciu, dialektickú koncepciu. Zároveň je možné spojiť túto klasifikáciu s analýzou filozofických systémov, ktoré ležia v základoch vedy a jednotlivých metodologických koncepcií empirizmus [fenomenalizmus], konvencionalizmus, realizmus, dialektický materializmus [13; 14; 15; 16; 17]⁵. Samozrejme, treba si uvedomiť, že daná klasifikácia vystupuje ako určitý „čistý“ typ. Jednotlivé typy metodologických koncepcií sa tu chápu ako nezávislé, disjunktné z hľadiska uvedených klasifikačných kritérií. V skutočnosti sa však mnohými vlastnosťami prekrývajú a existujú medzi nimi zložité vzťahy.

Preskúmajme na záver niektoré aspekty chápania metodológie spoločenských vied, tak ako sú pertraktované v rámci niektorých vybraných metodologických koncepcií. V rámci metodologických koncepcií

⁵ Na základe rozlíšenia štyroch základných typov uvažovania rozlišuje F. Novosad štyri základné orientácie v rovine metodologických skúmaní: a to naturalizmus, hermeneutický prúd, transcendentálny a kvázi dialektickú orientáciu. Osobitne si všíma ako sa v rámci daných orientácií rieši vzťah medzi prírodnými a spoločenskými vedami a ako sa snažia zdôvodniť osobitosti spoločenských vied, najmä histórie [22, s. 131—135]. Klasifikácie metodologických koncepcií vied, ktoré sme analyzovali, zohľadňovali najmä koncepcie naturalistickej orientácie. Koncepcie fenomenologické neboli analyzované, hoci je nesporné, že pri skúmaní metodológie spoločenských vied ich treba zohľadniť a kriticky analyzovať [4, najmä s. 140—149; 34, 33—48].

budovaných na báze faktuálneho, idealizovaného a imanentného zákona existujú pokusy o výstavbu metodológie spoločenských vied, ktoré nadobúdajú rozličné formy. V pozadí riešenia daného problému je hľadanie odpovedí na otázky metodologického statusu prírodných a spoločenských vied, vzájomného vzťahu medzi prírodnými a spoločenskými vedami. V podstate je možné explikovať tri základné prístupy k riešeniu vzťahu, resp. statusu prírodných a spoločenských vied a v konečnom dôsledku i chápania vzťahu medzi metodológiou prírodných a spoločenských vied.

Prvý prístup reprezentuje stanovisko metodologického naturalizmu. Toto stanovisko hypertrofuje metodologický status prírodných vied. Neexistuje zásadný rozdiel medzi prírodnými a spoločenskými vedami, t. j. úlohy, ciele, štruktúra a metódy prírodných vied sú zhodné s úlohami, cieľmi, štruktúrou a metódami spoločenských vied. Takto metodologické princípy, normy a metódy opísané alebo iným spôsobom explikované, racionálne rekonštruované v rámci určitej metodologickej koncepcie na pozadí určitej vzorovej vedy, zvyčajne prírodnej vedy, sú rozšírené aj na oblasť spoločenských vied. Vzťah medzi prírodnými a spoločenskými vedami je eliminovaný a riešený v súlade určitého typu redukcionizmu. Otázka špecifika metodológie spoločenských vied nemá zásadný zmysel. „Metodologický naturalizmus pod heslom metodologického monizmu nekriticky prenáša na oblasť humanitných vied metódy známe z prírodných vied a redukuje metodológiu spoločenských vied na metodológiu prírodných vied“ [7, s. 252].

Druhý prístup reprezentuje stanovisko metodologického antinaturalizmu. Absolutizuje rozdiel medzi statusom prírodných a spoločenských vied, zásadnú protikladnosť cieľov, štruktúry a metód prírodných a spoločenských vied. Vzťah medzi prírodnými a spoločenskými vedami je aj v rámci tohto stanoviska eliminovaný hlásaním dualizmu medzi metódami prírodných a spoločenských vied. „Metodologický antinaturalizmus propaguje, naopak, celkom otvorene dualitu metód prírodných a spoločenských vied; zdôrazňujú výnimočnosť metódy „vied o duchu“. Tým, že odtrhuje metódu humanitných vied od prírodovedeckej metódy, odtrhuje ju od vedeckej metódy ako takej“ [7, s. 252]. Samotný metodologický antinaturalizmus nadobúdal rozličné významy v závislosti od rôznych foriem, hľadísk „metodologického dualizmu či pluralizmu, v ktorom sa metodológia prírodných a spoločenských vied od seba odtrhovali a stavali jedna proti druhej (vedy generalizujúce a individualizujúce, nomotetické a idiografické, vedy o prírode a vedy o kultúre, prírodné vedy a duchovedy, vedy pracujúce metódou intuitívneho porozumenia zmyslu atď.)“ [10, s. 15–16].

Tretí prístup reprezentuje stanovisko rozvíjané v rámci pokusov o výstavbu marxistickej metodológie vied, ktoré odmieta stanovisko metodologického naturalizmu redukujúceho metodológiu spoločenských vied na metodológiu prírodných vied i stanovisko dualizmu prírodných

a spoločenských vied. Metodologická jednota prírodných a spoločenských vied sa chápe na základe určitým spôsobom interpretovaného stanoviska metodologického monizmu. Až tento prístup umožňuje pochopiť relatívnu samostatnosť prírodných a spoločenských vied a ich špecifiká.

V rámci súčasných metodologických analýz sa správne zdôrazňuje a postihuje mnohoznačnosť pojmov metodologický naturalizmus a metodologický antinaturalizmus, ale aj pojmu metodologický monizmus. Stanovisko metodologického naturalizmu sa mení v závislosti od chápania schémy, modelu, cyklu vedeckého poznania, typu vedeckých metód, okolo ktorých je daná metodologická koncepcia centralizovaná, cieľov vedeckého poznania, štruktúry výsledkov vedeckého poznania, najmä od interpretácie pojmu vedecký zákon. Osobitne nebudeme analyzovať stanoviská metodologického antinaturalizmu. Jeho rôzne chápania možno intuitívne vymedziť ako protikladné stanovisko rozličných verzií, resp. kombinácií metodologického naturalizmu. Svoju pozornosť sústreďíme na preskúmanie rôznych významov pojmov metodologický naturalizmus a metodologický monizmus v rámci niektorých vybraných metodologických koncepcií.

Jedna z verzií metodologického naturalizmu je úzko spojená s pozitivizmom, najmä s metodologickou koncepciou logického empirizmu (novopozitivizmu). Práve v tejto koncepcii nadobudol metodologický naturalizmus určité charakteristické vlastnosti. Spoločné pre metodologický naturalizmus v rámci pozitivistických koncepcií je, že v ich pozadí je určitá zásada ontologického naturalizmu, v zmysle ktorej „chápu sociálne dianie ako formu prírodného diania“ (22, s. 131) a z hľadiska metodologického „sa vyznačuje redukovaným zmyslom pre špecifickosť spoločenských vied a žiada aplikovať postupy a metódy, ktoré sa osvedčili pri skúmaní prírodného diania, na skúmanie spoločenského diania“ (22, s. 131). Metodologický naturalizmus má však aj svoje špecifiká dané základnými znakmi danej metodologickej koncepcie. Vzorovou vedou, na pozadí ktorej sa buduje daná metodologická koncepcia, je fyzika. Jednota prírodných a spoločenských vied má sa realizovať na princípe jednotného fyzikalistického jazyka. Znamená to, že jednota vied z hľadiska postulátu fyzikalizmu je zabezpečená určitou špecifickou formou redukcionizmu — fyzikalizmu, a teda rovnakou formálnou štruktúrou prírodných a spoločenských vied. Tvrdenia spoločenských vied je možné zredukovať, vyjadriť vo forme fyzikalistického jazyka. Rovnakú formálnu štruktúru jednotného jazyka prírodných a spoločenských vied je možné rekonštruovať v procese formálnologickej analýzy jazyka vedy a z tohto hľadiska metodológie vied vystupuje predovšetkým ako formálnologická analýza jazyka vedy (prírodných i spoločenských vied). Metodológia spoločenských vied je redukovaná na metodológiu prírodných vied a metodologickým vzorom prírodných a spoločenských vied sa stáva najmä štruktúra a metódy

používané vo fyzike. Konceptia novopozitivistickej metodológie vied v zmysle takto chápaného metodologického naturalizmu hľadala svoje možnosti pri aplikácii v oblasti sociológie, lingvistiky, psychológie (behaviorizmus), histórie atď. Je však známe, že pri svojich pokusoch narážala na neprekonateľné ťažkosti.⁶

Stručne si všimnime pokus K. R. Poppera rozšíriť platnosť vlastnej koncepcie filozofie vedy na oblasť sociálneho poznania v určitom kontexte s jeho kritikou marxistického spoločenskovedného učenia. Snaha rozšíriť zásady racionálneho kriticismu sa realizuje za cenu určitých modifikácií stanoviska metodologického naturalizmu [sám svoje stanovisko takto neoznačuje] a za cenu určitej asimilácie v rámci svojej metodológie stanoviska metodologického individualizmu vo vzťahu k spoločenským vedám. Z tohto stanoviska kritizuje aj marxizmus, najmä jeho chápanie spoločenských zákonov.

Popperove sociálno-filozofické teórie sú konkretizáciou jeho filozofie vedy v oblasti sociálneho poznania. „Súvislosť Popperovej teórie poznania s jeho teóriou spoločnosti je nesporná“ (21, s. 65), a to nielen časová, ale i obsahová.

Popper vystupuje v úplnej zhode so základným zameraním buržoáznej ideológie proti marxizmu a komunizmu. Kým hodnotenie vzťahu Poppera k novopozitivismu je často zložitá a protikladná, hodnotenie jeho postoja k marxizmu a komunizmu je jednoznačné a nevzbudzuje pochybnosti dokonca ani medzi predstaviteľmi buržoáznej filozofie vedy. „Marxisti sú presvedčení, že existujú spoločenské zákony, že môžu byť poznané a ľudia môžu a sú povinní na základe tohto poznania konať. Nie je mojím cieľom argumentovať, že tento marxistický názor je pravdivý, ale iste každý názor vylučujúci a priori takýto prístup je reakčný. A Popper práve toto robí a to v mene antiaprioristickej filozofie vedy“ (30, s. 238). Takto hodnotí Poppera filozof vedy H. Putnam.

Popperovým základným cieľom bolo uplatnením svojej kritickej metódy falzifikovať vedecký status marxistickej teórie. Cieľavedome sa zameriava na spochybnenie a falzifikáciu materialistickej dialektiky, princípu marxistického historizmu, existencie vývinových zákonov v spoločnosti a možnosti realizovať na základe týchto zákonov vysvetlenie a predvídanie spoločenských javov, udalostí a zmien, najmä zmien revolučných.

Svoje argumenty proti marxistickej dialektike predstavil v článku *Čo je dialektika?* (26, s. 312—335). K. Popper, vedomý si významu dialektiky pre marxistickú spoločenskú teóriu, najskôr stotožní Marxovu dialektiku s historickou formou Hegelovej dialektiky, tú stotožní s dialektikou, ktorá je podľa neho typická „pre predvedecký, a teda predlogický štýl myslenia“ (26, s. 335) a takto pochopenú dialektiku vyhlási za prekonanú, a tým za prekonanú aj Marxovu dialektiku.

⁶ Niektoré aspekty súčasného stavu pozitivismu (pozri v 37, s. 124—135; 6)

Argumenty K. Poppera proti marxizmu sú nerozlučne spojené s jeho kritikou spoločenských vývinových zákonov a možnosti predvídania spoločenského vývoja. Popper uznáva explanačnú a predikčnú funkciu zákonov v oblasti prírodných vied. Situácia sa mení, ak ide o predvídanie historického vývoja na základe určitého typu vývojových zákonov. Základný cieľ K. Poppera spočíval vo falzifikácii vedeckého statusu vývinových zákonov. Vychádza z chápania zákonov ako striktné všeobecných tvrdení platných vždy a všade a snaží sa ukázať, že vývinové zákony nemajú takýto charakter. Podľa K. Poppera zákony v spoločenských vedách, resp. historických vedách majú „charakter zvláštnych jedinečných alebo špecifických historických výrokov“ (27, s. 107) a ako také nemôžu plniť funkciu predpokladov procedúry predvídania. K. Popper zdôrazňuje, že je potrebné „urobiť jasný rozdiel medzi tým, čo nazýva ‚vedecká predikcia‘ na jednej strane a ‚nepodmienené historické proroctvo‘ na strane druhej. Historicismus neurobí tento dôležitý rozdiel“ (26, s. 339). Stanovisko historicizmu stotožňuje so stanoviskom marxizmu. A pretože v jeho chápaní historicizmus má za cieľ uskutočňovať „nepodmienené historické proroctvá“ a tie sú nevedecké, záver o marxizme ako nevedeckej teórii mu z jeho predpokladov vyplýva.

K. Popper pripisuje marxizmu stanovisko metodologického naturalizmu, v duchu ktorého sú úlohy prírodných a spoločenských vied analogické, a to aj z hľadiska predvídania, historických predikcií spoločenského vývoja (26, s. 337–338). K. Popper má skutočne v určitom zmysle pravdu. Faktuálny typ zákonov, ktorý má na mysli a na ktorom je vybudovaná i jeho metodologická koncepcia, nie je dostatočnou базou pre uskutočnenie predikcií v spoločenských vedách. Mýli sa však, keď marxizmu pripisuje určitým spôsobom chápané stanovisko metodologického naturalizmu a zároveň snaží sa ukázať jeho neprípustnosť (neadekvátnosť) vo vzťahu k cieľom a úlohám spoločenských vied.

T. S. Kuhn sa nepokúsil rozšíriť svoju koncepciu paradigiem aj na spoločenské vedy. Sám vyslovil pochybnosti, či v oblasti spoločenských vied existuje čosi podobné ako je paradigma. Napriek tomu sa pojem „paradigma“ v rozličných modifikáciách svojho významu objavil pri analýze teórií v spoločenských vedách najmä v šesťdesiatych—sedemdesiatych rokoch, keď najmä v amerických spoločenských vedách vládli rozličné názory, teoretické smery a doktríny. Pripomínalo to kuhnovskú extraordnárnu vedu. „Je jasné, že vec nespočívala jednoducho v ‚módnosti Kuhna‘, jeho koncepcia vývoja vedy sa predovšetkým využívala ako nejaké rešpektovateľné vysvetlenie krízových procesov v sociálnej vede, ktoré neboli spôsobené akoby sociálnymi protirečeniami, ale prirodzenými zákonitosťami evolúcie ľubovoľnej vedeckej sféry, vrátane spoločenských vied“ (28, s. 135).⁷

⁷ Podrobnejšie analýzu aplikácie pojmu paradigma v politológii a sociológii (pozri 28, s. 134–142; 3, s. 216–231 atď.).

Stanovisko T. S. Kuhna na metódy prírodných a spoločenských vied sa stane zrozumiteľnejšia na základe jeho charakteristiky metódy histórie vedy. Podľa neho, hoci výsledkom štúdia historika vedy je narácia, nie je to jednoduchý opis, ale táto „musí udalosti, ktoré opisuje, robiť zrozumiteľnými a vierohodnými“ (38, s. 5). Dosiahnuť toto rozumenie je možné špecifickým spôsobom. Nepopiera, že história vedy vysvetľuje, avšak druh vysvetlenia, o ktorom hovorí, sa nezakladá na explicitných generalizáciách, resp. na modeli vysvetľovania založeného na použití zákonov (modely pokrývajúceho zákona) (38, s. 5, 15), ale na určitom druhu rozumenia. T. Kuhn tu kontinuuje názor zhodný s novokantovskou tradíciou o zásadnej odlišnosti spoločenských, presnejšie historických a prírodných vied. T. S. Kuhn vystupuje proti pozitivistickému naturalizmu a správne naznačuje nevhodnosť a úzkosť subsupčného Hempel-Popperovho modelu vysvetlenia histórie vedy, ale sám upadá do opačnej krajnosti — antinaturalizmu tým, že vysvetlenie redukuje len na druh rozumenia.

Osobitnú pozornosť by bolo potrebné venovať prenikaniu a rozšíreniu „teoretického pluralizmu ako podstatnej vlastnosti každého poznania“ (P. K. Feyerabend) v oblasti spoločenských vied a rôznych prejavov s pluralizmom spojenej tendencie k relativizmu poznania.⁸

Dalšie zmeny v chápaní metodologického naturalizmu sa zaznamenali v rámci idealizujúcej koncepcie metodológie vied. Skôr ako si toto stanovisko presnejšie sformulujeme, spomenieme aspoň niektoré aspekty tejto metodologickej koncepcie. Zameranosťou na rozpracovanie metodológie tzv. empirických vied (prírodných a spoločenských vied) v mnohých svojich prácach silne akcentovali problémy metodológie spoločenských vied. Základné normy, direktívy, metódy ich vlastnej metodologickej koncepcie boli rekonštruované na materiáli spoločenských vied, najmä na základe analýzy Marxovho *Kapitálu*. Z tohto hľadiska oproti predchádzajúcim koncepciám vzorom metodologickej analýzy neboli prírodné vedy. Skôr možno povedať, že v rámci tejto metodologickej koncepcie sa paralelne realizovali metodologické analýzy tak spoločenských, ako aj prírodných vied. Niektorí kritici tejto koncepcie naznačujú, že daná koncepcia neprináša zásadne nič nové, je to len pokus o rozšírenie metód známych v prírodných vedách aj na oblasť spoločenských vied.

Výsledkom realizovaných metodologických analýz bolo uznanie z hľadiska dosahovania poznávacích cieľov (formulovania vedeckých zákonov, explanácie a overovania) centrálného postavenia metódy idealizácie a metódy konkretizácie. Z hľadiska charakteru týchto metód tvrdili, že ich nepoznali predchádzajúce metodologické koncepcie zalo-

⁸ Analýzu relativistických tendencií v buržoáznej sociológii vedy (pozri 39, s. 47—63).

žené na báze faktuálneho zákona. Z toho vyvodzovali zásadný antifenomenalistický charakter svojej koncepcie. Explikácia tohto typu metódy sa tiež premietla do reinterpretačie zásady metodologického naturalizmu. V rámci idealizujúcej koncepcie metodológie vied sa formulovala zásada a norma metodologického naturalizmu. „Základné direktívy vedeckého postupu usmerňujúce humanitný výskum musia byť identické so základnými direktívami toho istého typu v prírodných vedách“ [norma metodologického naturalizmu] a „v humanitných výskumoch je rešpektovaná norma metodologického naturalizmu“ (téma metodologického naturalizmu) [41, s. 326].

Námietky proti takto vymedzenej zásade spočívajú v poukaze na príliš široké vymedzenie normy a zásady metodologického naturalizmu, „stotožnení metodologického naturalizmu s metodologickým monizmom“ [7, s. 253]. Správne sa zdôrazňuje, že predpoklad metodologického monizmu o jednote základných direktív vedeckého skúmania v prírodných a spoločenských vedách možno interpretovať rôznym spôsobom [7, s. 254].

Marxistická analýza idealizujúcej metodológie vied sa zamerala na preskúmanie hraníc metódy idealizácie a konkretizácie. Ukázala, že hranice metódy idealizácie a konkretizácie sú hranicami historizmu v zmysle danej koncepcie. Metódy idealizácie a konkretizácie už umožňujú pochopiť rôzne prejavy zákona, zmeny v rámci určitého systému pod vplyvom pôsobenia modifikačných podmienok, ale neumožňujú pochopiť zmenu samotného zákona, vznik, rozvoj a zánik jedného systému, resp. jeho premenu na kvalitatívne nový systém. Idealizujúca koncepcia sa vyvíjala v prvom období s dôrazom na analýzu logických aspektov metódy idealizácie a konkretizácie. Neskôr vyústila do skúmania ontologických predpokladov danej metódy. Práve v tomto období sa prejavili zvlášť niektoré neprijateľné dôsledky vyplývajúce z určitých chybných predpokladov metódy idealizácie a konkretizácie. Vyústilo to do formulácie tvrdenia o existencii „mnohosti historických materializmov“ [23, s. 250—256]. Kritici tohto stanoviska správne poukázali, že hlásenie pluralizmu historických materializmov vyúsťuje do snahy spochybniť skutočnosť, že prvotné, základné pri vysvetľovaní javov spoločenského života sú výrobné vzťahy, ekonomický činiteľ [2, s. 257], a teda spochybniť základnú explanačnú bázu založenú na materialistickom chápaní dejín.⁹

Záverom si stručne všimneme niektoré dôsledky vyplývajúce z pokusu budovať marxistickú metodológiu spoločenských vied na princípe zákona imanentného samovyvíjajúcim sa systémom.

Marxistická metodológia vied sa chápe ako jedna z vied o vede a metodológia spoločenských vied, ktorá je „veda o princípoch, nor-

⁹ Bližšie s analýzou idealizujúcej koncepcie metodológie vied a kritiku jej niektorých dôsledkov pozri [7, s. 93—100; 35; 24; 33].

mách, kategóriách, zákonoch a metódach spoločenskovedného poznania a mysleného pretvárania spoločenskej reality“ (9, s. 297) sa chápe ako moment všeobecnej metodológie vied. Presadzuje sa tendencia pochopiť metodológiu vied ako jednotnú, vnútorne diferencovanú metodológiu prírodných a spoločenských vied, ktorá má zároveň svoju filozofickú, všeobecnovednú a špeciálnovednú rovinu. Správne pochopiť jednotu metodológie prírodných a spoločenských vied predpokladá reinterpretáciu zásady metodologického monizmu a prekonanie dichotómie metodologického naturalizmu a antinaturalizmu. Len takto vzniká základ pre pochopenie špecifiky metodológie spoločenských vied.

Vnútnym filozoficko-teoretickým „jadrom“ takto budovanej metodológie spoločenských vied „je logika ... spoločenských vied, ktorú utvára rozlíšená jednota formálnologickej analýzy jazyka vedy, dialektiky ako logiky a teórie vedeckého poznania a historického materializmu ako filozofickej teórie a metódy spoločenských vied“ (9, s. 298). Formovanie „teórie spoločenského zákona“ a „teórie sociálneho poznania“ tvorí centrálnu problematiku výstavby metodológie spoločenských vied. Explikácie imanentného zákona samovyvíjajúcich sa spoločenských systémov a Marxovej logickej a historickej metódy vytvorila predpoklad pre hlbšie pochopenie princípov a metód explanácie a predikcie v spoločenských vedách a špecificky spoločenského poznania.¹⁰

V rámci takto budovanej marxistickej metodológie vied je možné ukázať, že jednotu prírodných a spoločenských vied nemožno chápať ani ako redukciu metód spoločenských vied na metódy prírodných vied, t. j. ako metodologický naturalizmus v jeho rôznych formách a verziách, „ani v zmysle redukcie prírodných vied na metódy spoločenských vied“, ale ako „dialektickú jednotu, teoretickú syntézu, vzájomné obohacovanie relatívne samostatných metód, uplatňovaných v oblasti prírodných a spoločenských vied“ (7, s. 254).

Anatómia metodologickej koncepcie sformovanej na princípe zákona imanentného samovyvíjajúcim sa systémom sa stala kľúčom k anatómii metodologických koncepcií, ktoré jej historicky predchádzali, a predpokladom preskúmania ich hraníc.

LITERATÚRA

1. MARX, K.: Základy kritiky politickej ekonómie. Rukopisy „Grundrisse“ I. Bratislava 1974.
2. ALEKSANDROWICZ, D.: Czynniki główny i historyzm. [Odpowiedź na glosy I. Burbelki oraz L. Nowaka.] In: 36
3. ALIEVOVÁ, D.: Súčasná americká sociológia. Bratislava 1986.
4. BABUŠKIN, V. U.: Fenomenologičeskaja filosofija nauki. Moskva 1985.
5. BODNÁR, J.: Idea redukcie a integračné procesy vo vede I. In: Filozofia, 1981, č. 4.

¹⁰ Systematickejší výklad základných princípov výstavby marxistickej metodológie vied, jej formovania a rôzne problémy spojené s jej výstavbou (pozri napr. v 10; 40; 29).

6. BODNÁR, J.: Pozitivistický scientizmus v jeho tradičných a súčasných podobách. In: *Filozofia*, 1979, č. 5.
7. ČERNÍK, V.: Problém zákona v marxistickej metodológii vied. Bratislava 1977.
8. ČERNÍK, V.: Systém kategórií materialistickej dialektiky. Bratislava 1986.
9. ČERNÍK, V.: Úlohy metodológie spoločenských vied v spoločenskej prestavbe. *Filozofia*, 1987, č. 3.
10. ČERNÍK, V. — VICENÍK, J.: Predmet metodológie spoločenských vied. In: *Teorie rozvoja vědy*, IX, 1985, č. 5.
11. ČERNÍK, V. — VICENÍK, J.: Súčasný problémy vývinu vedeckých teórií. In: *Metodologické problémy vývinu vedeckých teórií*. Bratislava 1981.
12. ČERNÍK, V. — FARKAŠOVÁ, E. — VICENÍK, J.: *Teória poznania*. II. vyd. Bratislava 1987.
13. FILKORN, V.: Carnapov indukcionizmus. In: *Filozofia*, 1974, č. 5.
14. FILKORN, V.: Kritika Carnapovho indukcionizmu. In: *Filozofia*, 1975, č. 4.
15. FILKORN, V.: Kritika Popperovho dedukcionizmu. In: *Filozofia*, 1977, č. 3.
16. FILKORN, V.: Marxistická teória vedy. In: *Filozofia*, 1979, č. 2.
17. FILKORN, V.: Popperov dedukcionizmus. In: *Filozofia*, 1977, č. 2.
18. JUDIN, B. G.: Metodologičeskij analiz kak napravlenije izučeniya nauki. Moskva 1986.
19. KRAJEWSKI, W.: Podstawowe kierunki metodologiczne w naukach empirycznych. In: *Człowiek i światopogląd*, 1978, č. 4.
20. KUHN, T. S.: *Struktúra vedeckých revolúcií*. Bratislava 1981.
21. NARSKIJ, I. S.: *Filosofia pozdnogo K. Poppera*. In: *Filosofskie nauki*, 1979, č. 4.
22. NOVOSAD, F.: *Premeny buržoáznej filozofie*. Bratislava 1981.
23. NOWAK, L.: O wielości materializmów historycznych. In: 36.
24. O „szkole poznawczej” — słów kilka. *Myśl marksistowska*, 1986, č. 1.
25. PATRYAS, W.: *Eksperyment a idealizacja*. Warszawa—Poznań 1976.
26. POPPER, K. R.: *Conjectures and Refutations*. London 1969.
27. POPPER, K. R.: *The Poverty of Historicism*. Boston 1957.
28. PORUS, V. N.: Metamorfozy „paradigmy” v amerikanskoj politologii. In: *Voprosy filosofii*, 1985, č. 1.
29. *Problemy metodologii social'nogo poznaniya*. Izd. Leningradskogo universiteta, 1985.
30. PUTNAM, H.: The „Corroboration” of Theories. In: *The Philosophy of Karl Popper*. Red. P. A. Schilpp. La Salle — Illinois 1974.
31. RAKITOV, A. I.: *Historické poznání*. Praha 1985.
32. SADOVSKIJ, V. N.: Modeli naučnogo znanija i ich filosofskie interpretacii. In: *Voprosy filosofii*, 1983, č. 6.
33. TITTELBRUN, J.: „Szkoła poznawcza” i jej krytycy. In: *Myśl marksistowska* 1986, č. 1.
34. TULČINSKIJ, G. L.: Interpretacija i mysl'. In: *Interpretacija kak istoriko-naučnaja i metodologičeskaja problema*. Novosibirsk 1986.
35. VICENÍK, J.: Koncepcia idealizujúcej metodológie vied, jej znaky a úlohy. In: *Filozofia*, 1980, č. 4.
36. *Założenia teoretyczne badań nad rozwojem historycznym*. Warszawa 1977.
37. *Krise buržoazního vědomí jako součást všeobecné krise kapitalismu*. Praha 1982.
38. KUHN, T. S.: *Second Thoughts on Paradigms*. In: *The Essential Tension. Selected Studies in Scientific Tradition and Change*. The University of Chicago Press. Chicago and London 1977.
39. JUDIN, B. G.: Relativistskije tendencii v zapadnoj sociologii nauki. In: *Filosofija i sociologija nauki i tehniki. Ježegodnik, 1984—1985*. Moskva 1986.
40. ČERNÍK, V. — VICENÍK, J.: Formovanie metodológie spoločenských vied v Sovietskom zväze. In: *K otázkam metodológie spoločenských vied*. Bratislava 1986.
41. *Elementy markistowskiej metodologii humanistyki*. Poznań 1973.

КЛАССИФИКАЦИЯ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ И ПРОБЛЕМЫ МЕТОДОЛОГИИ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК

Йозеф Виценик

Автор в статье показал, что классификация основных методологических концепций на основе критериев — типы закона и типы методов — позволяет сравнивать данные концепции между собой. Данные классификации отражают определенные этапы в развитии методологии наук, их предмета, различных проблем и способов их решения. Автор сжато рассматривает некоторые особенности марксистской методологии общественных наук. В заключении он анализирует спор между натурализмом и антинатурализмом в рамках избранных методологических концепций.

DIE KLASSIFIKATION METHODOLOGISCHER KONZEPTIONEN UND METHODOLOGIEPROBLEME DER GESELLSCHAFTSWISSENSCHAFTEN

Jozef Viceník

Der Vf hat im Aufsatz aufgezeigt, dass die Klassifikation grundlegender methodologischer Konzeptionen aufgrund von Kriterien — Gesetzes — und Methodentyp, es ermöglicht die gegebenen Konzeptionen untereinander zu vergleichen. Die gegebenen Klassifikationen widerspiegeln bestimmte Etappen in der Entwicklung der Methodologie der Wissenschaften, ihres Gegenstandes, verschiedener Probleme und Weisen ihrer Lösung. Kurzgefasst untersucht einige Besonderheiten der marxistischen Methodologie der Gesellschaftswissenschaften. Abschliessend analysiert der Vf. die Auseinandersetzung zwischen Naturalismus und Antinaturalismus im Rahmen ausgewählter methodologischer Konzeptionen.